

NEMESÍTÉSI SZEKCIÓ

A HONOSÍTÁS EREDMÉNYEI ÉS VÁRHATÓ SZEREPE A HAZAI ERDŐGAZDÁLKODÁSBAN*

Dr. SZÓNYI LÁSZLÓ

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, osztályvezető
ErSz Budapest

Állományalkotó fafajaink jelentős része nem őshonos, areáján kívül tenyészik erdeinkben. Magyarország egyedülálló tapasztalatokkal rendelkezhet az egzóták honosítását illetően. Ilyenféle vélemény hangzott el, innen a téma aktualitása. Milyen megközelítés lehetséges az egzóták erdőgazdasági jelentőségének áttekintéséhez?

Az akadémiai rendezvények keretében elhangzó megnyilatkozásokat a fogalmak tartalmának tisztázásával és elhatárolással kell kezdeni. Tenni kell ezt akkor is, ha nem tudományos vizsgálódások eredményeit összegező előadásról van szó. A következő áttekintés nem tarthat igényt a teljességre. Arra azonban igen, hogy a figyelmet felhívja: *az egzóták nem az ipari méretű alapanyagtermelés fafajai Magyarországon*. Mégis támogatni célszerű a velük való foglalkozást mindenütt, ahol biztató tapasztalat gyűlt össze, készség mutatkozik az erdők biológiai alapja gazdagítása érdekében új növényanyag és egyre módszeresebb eljárások bevezetésére. A honosítás szegeletkő: e tevékenység során ütközik az erdész erdő iránti szeretete és az ilyen kategóriákat ma meghallani csak korlátozottan képes gazdálkodóé — nem mintha e kettő törvényszerűen különálló lenne.

A *honosítás* a magyar nemesítési irodalom szerint olyan tevékenység, amelynek során valamely növényfajt (változatot) természetes elterjedési területén (areáján) kívülre telepítenek — valamely többnyire előre meghatározott céllal. A növény a honosítás helyén idegen: egzóta. Innen a szakmai kifejezés: egzóta honosítás.

Ezt a kifejezést használja sok más nyelven beszélő erdész is. Idegen fajok bevezetéséről szólnak többen. Kivéve az egzótákat a népfajra jellemző szenvedéllyel szerető franciákat. Ők akklimatizáló tevékenységről beszélnek. Ez a nyelv az erdőszetben is képes tartalmi finomságokra utalni: az akklimatizálás a honosítás egyik sajátos fő vonása.

A honosításnak itt a *lényege*: a növény *öröklékenységére* utal, amely egy környezet hatásainak nyomait hordozza magában. A növény *alkalmazkodó*

* Előadás az Erdészeti és Faipari Tudományos Ülés nemesítés szekció ülésén, 1980. február 27.

képességére utal, amellyel az új környezetben reményeinket beváltva képes — vagy korlátozottan tud csak — lábat vetni, új társaival versenyre kelni — társai elegyében vagy magában, elegyetlenül — növekedni, szaporodni, fennmaradni.

Ha az idegen fafaj (változat) megválasztása sikeres volt, a honosítót kellemes benyomás érheti. A fafaj növekedése kedvező, a környezetében tenyésző helyiekkel egybevetve — kívánt tulajdonságát illetően — jó. A honosítás egyre több sikert ígér. Ennek felismerése tömegméretűvé válik, az új fafaj lassan belesimul a természetett fafajok sorába: meghonosodik. *A meghonosodott fafaj nem egzóta többé.* Az erdei környezetben tagjává válik a gazdálkodó tevékenységnek. Nézzünk most ilyen szemlélettel néhány fafajra!

Erdős tájainkon bizonyosan nem fordult elő az akác. Ma minden negyedik hektáron megtalálható. Erdeinkben nem volt elterjedt az erdeifenyő. Magját sokfelől hozták, ma fenyeveseinknek jóval több, mint a felén erdeifenyőt termesztünk. Hasonlót mondhatunk a vörösfenyőről, a feketefenyőről. E fajokat termesztjük, fájuk tervérintett ipari alapanyag. E fajok meghonosodtak. Nem egzóták többé. Genetikai tulajdonságaikat sokkal kedvezőbben lehet hasznosítani. Ennek módszerei azonban már mások, mint az egzóták honosításáé. De nemcsak mások. Sokkal sürgősebbek is! És megoldhatók.

És mi van a nyárakkal? Az előállított kultivárok nem egzóták. Az új környezetre csak fenotípusuk reagál, hiszen szaporításuk ivartalanul történik. Idiotípusuk változatlan. A természetben előforduló nyár alapfajok esetében persze honosításról van szó.

Milyen fafajokat soroljunk hát az *egzóták közé*? Hogyan járunk el honosításukkal? Vessünk néhány pillantást ezekre a fafajokra, a velük kapcsolatos tevékenységre, eredményekre, tapasztalatokra!

Melyek azok az idegen fafajok, amelyek még nem honosodtak meg, amelyek *még egzóták*? Több a fenyő, mint a lomb. Előzőek közé tartozik pl. a duglasz, utóbbiak közé pl. a vöröstölgy. Előző a legelterjedtebb. Összes területe mégis csak mintegy 50 ha. Az erdőgazdaságok a közelmúltban mintegy tízszeresen tartották telepítését reálisnak. Tétélezzük fel, hogy a fafaj is partner a vállalkozásban. Ekkor mintegy 500 ha duglasz állományunk lesz. Ezekből évente kedvező esetben 5000 m³ fatermést várhatunk. Szanaszét az országban. A változatok ismeretében sajátosan eltérő faminőséggel és méretben. Becsléseink más egzótákkal még gyengébb eredményre vezethetnek: *az egzóták az új évezred elején még nem tényezői a termelésnek.*

A megállapítás egy kicsit kemény. Feloldása előkészíthető néhány feltételezéssel. Ilyenek lehetnek:

- *elhatározás* születik a gazdálkodás számára ígéretes — kisszámú — egzótát illetően természetbe vonásuk előkészítésére;
- a megvalósításhoz rendelkezésre áll a *program*, a szükséges *eszközök*, szabályozások;

- teljeskörűen *feltárják* e fajok *biológiai tulajdonságait*, ökológiai tűrőképességét, változékonyságát;
- *megtanuljuk természetük módját*, amely sok tekintetben eltérő a hagyományostól, szokatlan és mindenek előtt fegyelmet kíván.

Bizonyára meglepően hangzik, de sok erdész nemcsak gazdálkodó, hanem ember is. Ember, együtt él az erdővel, szenvedélyesen igyekszik a körülötte levő fás növényvilágot minél gazdagabbá tenni. Azért, mert újról van szó, kihívóan érdekesről, fáradsággal megszerzhetőről, fenntarthatóról. Ilyen emberi motivációra alakultak ki és a jövőben is ilyen emberi többlettel tartathatók fenn az *arborétumok*.

Az arborétumok a honosítás első állomását jelentik. Itt kapnak helyet az érdekes anyagok, de az uralkodó forma a *változatok módszeres gyűjtése* lehet a változékonyság feltárása érdekében. Ilyenféle a kámoni fenyő klóngyűjtemény. Ilyenek a püspökladányi arborétum lenyűgöző borbolyái is.

Folyamatos teendő az arborétumok gondozása, időszakonkénti értékelése. Ez az olyan kisebb gyűjteményekre is vonatkozik, mint a forrasztókői, a csákánydoroszlói. Ez az egzóták egyes példányaira is vonatkozik.

A korszerűség egyik eleme Budakeszin már látható: itt csoportosan jelennek meg az egzóták. Itt már az is remélhető, ami az erdészeket érdekli különösen: hogyan hat az egzótára a társas együttlét? A csoport szerkezeti tulajdonságai már a termelésben várható viselkedésre engednek következtetni.

A környezeti helytállás, a növekedés alapján — adatolhatóan is — ígéretes egzóták, változatok *félüzemi kísérletbe* vonhatók. Ez a honosítás második szakasza. A fő cél a faj (változat) termesztési alkalmasságának számszerű igazolása. Ezért állományszerű csoportokban, statisztikai értékelésre módot adó elrendezésben kell telepíteni. A csoport elég nagy legyen, mert sokféle mintát kell venni, többféle olyan tulajdonság kimérésére is, amely az állomány egy részének megsértésével, csökkentésével jár. A vizsgálatokat egyre fiatalabb korban kezdik; a fa környezete segítő-korlátozó tényezőivel kapcsolatos viselkedésén túl várható minőségét is elemzik. A fő cél az esetek többségében annak bizonyítása, mennyivel képes a környezetében gazdálkodás tárgyát képezők növekedését felülmúlni? Ezért nélkülözhetetlen a megfelelő termőhelyre telepítés, az ellenőrző faj, a termesztés környezet gyakorlatától el nem térő módjának megválasztása.

Sokféle és korszerű alapállománnyal rendelkező félüzemi kísérleteink vannak. Budafát említem. Az immár 15 éves telepítés fenyő egzóták fajait, változatait tartalmazza. Már kiválaszthatók azok a fajok, amelyek lehetővé teszik a kedvező adottságú táj termőhelyeinek jobb fajösszetételű állományokkal való gazdagítását.

Az egzótákban rejlő adottságok azonban akkor tűnnek igazán szembe, ha a választott fajok (változatok) tömegnövekedésük csúcsteljesítmé-

nyeit segítő módon telepítjük, neveljük fel. Ez a honosítás harmadik szakasza: *a nagyüzemi termesztési kísérletek*. Legfejlettebb formája az ültetvényes termesztés. Ezt még nem értjük. Ehhez még nem értünk. Évtizedek óta ismerjük a délebbre levő olasz, az északibb tájakról származó német, néhány év óta a szovjet tapasztalatokat. Amin segítenünk kell: gondosabban megválasztani a növényanyagot, követni a termesztés-technológiai előírásokat. Répáshután van az ország egyetlen olyan dombvidéki egzóta honosítási termesztési kísérlete, amely számos korszerű elemet tartalmaz mind növényanyagának gazdagsága, mind a telepítés módszere tekintetében.

Mit kell az erdők idegen fajokkal való gazdagítása bonyolult tevékenységében részt vevő szakembereknek szem előtt tartaniok?

— Ma már nem elég, ha egy ipari üzem marketing osztálya a piac elemzése révén meghatározza a termelés jövő feladatait. Ma már a bér- és energiaköltségek mellett mérlegelni kell a nyersanyag költségeit, újabban az energia mérlegét, és a közönség részére nyújtandó elsőbbség rangsorát.

— Ma már modellekben kell az összefüggéseket kifejezni. Modellekben, amelyek lehetővé teszik az erdőgazdálkodás és a faipar hatékonyabb integrálását, a fa hasznosabb és gazdaságosabb felhasználását. Modellekben, amelyek többfélék: az egész szektort érintik, vagy — mondjuk — csak az erdőművelést; modellek, amelyek olyan csomagja áll rendelkezésünkre, hogy a jövő igényeinek tartamos kielégítése érdekében egyszerre többféle modellel lehessen egyidejűleg dolgozni.

— Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az erdő sérülékeny és különösen az az erdők természetes kiegyenlítő képessége, különösen azok — az egyébként ígéretek — egzóták. A biológiai alapok javításán dolgozó — ha nem jár el körültekintően —, mint honosító éppen úgy hibázhat, mint az, aki az erdőt a fa használatokor vagy szolgáltatásaival élve terheli.

— Az erdő jelentősége változik, megújul. Gazdagabbá azonban csak környezetével való kapcsolatának kibontakoztatása révén válhat. Az erdő hatalmas plakát. A honosítónak meg kell tanulnia azt is, hogyan éljen a nyilvánosság előtt. Tevékenysége művészi fokán el kell oda érnie, hogy követelései — merjenek ilyenek lenni — a közvélemény egyetértését megnyerjék és ennek révén érjenek politikai döntésekké.

Összefoglaló

- a honosítás *eredményei*: néhány hektárnyi telepítés, lassan fejlődő mind anyagában, mind kisugárzásában. A kép a közeli jövőben aligha változik,
- a honosítás *várható szerepe*: fanyersanyag tekintetében a közeli jövőben igen korlátozott, az erdészetről alkotott kép javítása tekintetében azonban növekedő és nagyobb figyelmet érdemel.